

מועדי השם

עשי"ת - יום כיפורים

תשפ"ד

יעקב דה הז 8/7 רמות א' ירושלים

02 – 5715091

©

בעשרת ימי תשובה נפתחים שערי תשובה גם למי שנכלל במעוכבי תשובה

”אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן שלושה ספרים נפתחים בראש השנה ... בנונים תלויים ועומדים מראש השנה ועד יום הכיפורים זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה.”
(ראש השנה טז:)

בדברי רבי כרוספדאי הוזכר לכאורה רק שדינו של הבינוני תלוי ועומד עד יום הכיפורים, ושאם זכה בימים אלה נחתם לחיים, אומנם לא מפורש בדברי רבי כרוספדאי מה היא אותה זכות שבגינה יהא הבינוני נכתב ונחתם לחיים ביום הכיפורים ?

כל מעשה בכוחו להכריע את דינו של הבינוני ביום הכיפורים על פניו נראה שהכוונה היא לעשיית מצוות, אם אותו בינוני שמאזן המעשים הטובים והרעים שלו היה שקול בראש השנה, יעשה עוד מצוות ומעשים טובים בעשרת ימי תשובה, על ידי זה יטה את דינו לצד זכות ויהיה נכתב ונחתם ביום הכיפורים לחיים, וכן להיפך, אם יעשה עבירות יטה את דינו לכף חובה ויהיה נכתב ונחתם למיתה.

כעין זה איתא במסכת קדושין (מ.): ”לעולם יראה אדם את עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה” עיי”ש.

[אכן במשנה ברורה (סי' תרב ס"ק י) מביא בשם כמה אחרונים, שהסכימו שיותר טוב לברך ברכת הלבנה קודם יום הכיפורים, כדי שמצוה זו תכריעהו לכף זכות ביום הכיפורים עיי”ש.

וכן מובא בשערי תשובה (סי' תרכה ס"ק א) שטוב להקדים את עשיית הסוכה לפני יום הכיפורים כדי שמצווה זו תצטרף להכריעו לכף זכות כמו שכותב הלבוש לענין קידוש הלבנה עיי"ש].

וכן משמע מדברי הרמב"ם בהלכות תשובה שם (הל' ד) וז"ל "לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כול, כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב, חטא חטא אחד, הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה, וגרם לו השחתה, עשה מצוה אחת, הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, וגרם לו ולהם תשועה והצלה, שנאמר וצדיק יסוד עולם, זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו, ומוסיף הרמב"ם, מפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יתר מכל השנה, ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום" עכ"ל.

מבואר בדברי הרמב"ם שהמנהג להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יתר מכל השנה, הוא כדי להכריע את עצמו לכף זכות ביום הכיפורים.

בדעת הירושלמי והזוהר הקדוש שהכרעת דינו של הבינוני תלויה רק בתשובה

אכן בירושלמי מסכת ראש השנה (פרק א הל' ג) מבואר, שהכרעת דינו של הבינוני ביום הכיפורים תלויה רק בתשובה, אם יעשה תשובה ייכתב וייחתם לחיים, ואם לא יעשה תשובה ייכתב וייחתם למיתה. וז"ל הירושלמי: "רבי קרוספא בשם רבי יוחנן שלש פינקסיות הם אחת של צדיקים גמורין ואחת של רשעים גמורין ואחת של בינוניים זה של צדיקים גמורין כבר נטלו איפופסי

של חיים מראש השנה זה של רשעים גמורין כבר נטלו איפופים שלהן מראש השנה של בינוניים כבר ניתן להן עשרת ימי תשובה שבין ראש השנה ליום הכיפורים אם עשו תשובה נכתבין עם הצדיקים ואם לאו נכתבין עם הרשעים" עכ"ל.

וכן מפורש גם בתיקוני הזוהר [תקונא עשרין וחד ועשרין דף נד עמוד ב]: "בינוניים דכלילין מחול וקדש תליין עד יום הכפורים דאיהו כגוונא דתיבת נח אם תייבין בתיובתא יקבל לון ויכתבון לחיי ואם לאו יכתבון למיתה עם אחרנין", כן כותב רמב"ם בהל' תשובה (פ"ג הל' ג): "והבינוני תולין אותו עד יום הכיפורים, אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו נחתם למיתה" עכ"ל, וכן מפרש רבנו חננאל בראש השנה שם את דברי רבי כרוספדאי עיי"ש].

מבואר מדברי הירושלמי והזוהר הקדוש והרמב"ם ורבנו חננאל שללא עשיית התשובה לא יועיל לבינוני שום מעשה אחר שיעשה כדי שיהיה נכתב ונחתם על ידו ביום הכיפורים לטוב או למוטב.

[וכבר הקשו לשיטה זו שהדבר תלוי רק באם עשה תשובה, שכיון שבראש השנה נידון האדם לפי רוב מעשיו, [כלשון הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ג הל' ג): "כשם ששוקלין זכיות אדם ועונותיו בשעת מיתתו, כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכיותיו ביום טוב של ראש השנה"], כיון שכן הבינוני שמעשיו שקולים, מן הראוי היה שתועיל לו כל עשיית מצוה או עבירה כדי להכריע את דינו לטוב או לרע, וכדברי הגמרא בקידושין שהזכרנו, מדוע כתבו שדין הבינוני תלוי רק באם עשה תשובה או לא, על כך נעמוד בעזרת ה' יתברך במאמר אחר].

עשרים וארבע דברים מעכבים את התשובה

”ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה ארבעה מהן עון גדול והעושה אחד מהן אין הקב”ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל חטאו ואלו הן (א) המחטיא את הרבים ובכלל עון זה המעכב את הרבים מלעשות מצוה (ב) והמטה את חבירו מדרך טובה לרעה כגון מסית ומדיח (ג) הרואה בנו יוצא לתרבות רעה ואינו ממחה בידו הואיל ובנו ברשותו אילו מיחה בו היה פורש ונמצא כמחטיאו ובכלל עון זה כל שאפשר בידו למחות באחרים בין יחיד בין רבים ולא מיחה אלא יניחם בכשלונם (ד) והאומר אחטא ואשוב ובכלל זה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר”. (רמב”ם הל’ תשובה פ”ד הל’ א)

בימים הקדושים של עשרת ימי תשובה, מראש השנה ועד יום הכיפורים, ימים שבהם הי”ת ממציא את עצמו ופושט את ידו אלינו לקבלנו בתשובה, כפי שנתבאר לשיטת הירושלמי והזוהר הקדוש והרמב”ם לולא עשיית תשובה אין שום סיכוי לשרוד את יום הדין, ולהיכתב ולהיחתם ביום הכיפורים לחיים.

גם סגולת השופר של ראש השנה לגרום להקב”ה לקום מכיסא דין וליישב על כיסא רחמים, נאמרה רק באופן שקול השופר מלווה בעשיית תשובה, תקיעה בשופר בלא תשובה כותב הרש”ש בדרשתו המפורסמת לראש השנה, כמוה כניגון בכלי שיר ואין בה שום תועלת.

אכן החזרה בתשובה כשלעצמה אינה כרוכה בקושי או מאמץ מיוחד מצד האדם, לדעת הרמב”ן בפרשת נצבים על מצות ”ושבת עד ה’ אלוקיך” נאמר שם (פרק ל פסו’ יא): ”כי המצוה הזאת אשר

אנכי מצוך היום, כי קרוב אליך הדבר מאד, בפוך ובלבבך לעשותו", על ידי וידוי בפה וחרטה בלב כבר נעשה לבעל תשובה. אמנם יחד עם זאת, על מנת שתהא התשובה מקובלת, כדי שהיא תהיה רצויה לפני הי"ת, עדיין צריך שהוא לא יהיה נכלל באחד מאותם עשרים וארבעה דברים המעכבים את התשובה שמונה הרמב"ם.

הרמב"ם פותח את הרשימה של אותם עשרים וארבע דברים המעכבים את התשובה בחטא הנורא של המחטיא את הרבים: "המחטיא את הרבים, ובכלל עוון זה, המעכב את הרבים מלעשות מצוה".

כאשר אנו קוראים את דברי הרמב"ם, אף אחד מאתנו אינו רואה את עצמו קשור עם הקבוצה הזו של מחטאי הרבים, אם מישהו יכנה אותו מחטיא הרבים, הוא ייעלב עד עמקי נפשו.

הביטוי "מחטיא את הרבים" נקשר ספונטנית עם דמותו של ירבעם בן נבט, אותו ירבעם שפילג את המלכות בישראל, שהעמיד עגלים לעבודה זרה בבית אל ובדן, ששידל את ישראל שלא לעלות לרגל, שיעץ להם להקריב לעגל הזהב באומרו להם אלה אלוהיך ישראל, שמינה כוהנים שלא משבט לוי, וקבע את יום טו' בחשוון כחג האסיף במקום טו' בתשרי כפי שמפורש בתורה, אף אחד מאתנו אינו מזוהה עם מעשים מאין אלה, אף לא עם הדומים להם.

אכן אם נתבונן בדברי חז"ל ניווכח שאין זה מופקע שנהיה גם אנו בכלל מחטאי הרבים, אומנם לא בסדר גודל של ירבעם בן נבט, אך בהחלט יתכן ונכללים אנו בהחטאת הרבים מהסוג הקל.

במסכת ברכות (לה:): אומר רבי חנינא בר פפא שכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע, וחבר הוא לאיש

משחית, ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר הלא הוא אביך
קנך, ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר שמע בני מוסר אביך
ואל תיטוש תורת אמך.

שואלת הגמרא שם "מאי חבר הוא לאיש משחית" ? עונה על
כך רבי חנינא בר פפא "חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את
ישראל לאביהם שבשמים".

אכן כן !

מי שאוכל בלא ברכה, הרי הוא חבר לאיש משחית, הרי הוא
נכלל בקבוצה אחת עם מחטיא הרבים ירבעם בן נבט.

ולמה ?

את מי הוא החטיא ?

מסביר רש"י הקדוש שם : "ולפי שהוא מיקל, רואים האחרים
ולמדין ממנו לעשות כן, ליהנות מן העולם בלא ברכה, ולכך נקרא
זה המיקל חבר לאיש משחית" עכ"ל.

מבהיל !

אם לא בירכתי על מאכל ומישהו ראה אותי ולמד ממני לזלזל
בברכות הנהנין, הוא הדין אם למד ממני משהו לזלזל בדבר מצוה,
או באיזה דין או הלכה, יתכן שאני אפילו איני יודע מכך, אני נקרא
חבר לירבעם בן נבט, אני נקרא "חוטא ומחטיא את הרבים" !

אם כך הן הדברים הרי שדינינו נעשה קשה שבעתיים, שכן
מצבנו בימים אלה שבין ראש השנה ליום הכיפורים במקרה הטוב
הוא בינוניים, [במסכת ברכות אומר רבא על עצמו שהוא בנוני],
במצבנו זה כפי שנתבאר כל יציאתנו זכאים בדין תלויה אך ורק
בכך שנעשה תשובה, ומה תועיל לנו התשובה אם אנו שייכים חס

ושלום לאחד מאותם עשרים וארבע דברים המעכבים את התשובה.

בעשרת ימי תשובה התשובה מקובלת גם אם יש בו מחטאים המעכבים את התשובה

"ואפילו אם יש בידו של אדם חטא מהחטאים המעכבים את התשובה כגון שהיה סיבה להחטיא את חברו בהתעוררות תשובה ביום הזה גורם לפתוח לו שערי תשובה כי שערי תשובה פתוחים והתעוררות תשובה מעט היום הוא כנגד טורח גדול בזמן אחר".

(דרשת הרש"ש לראש השנה)

מבואר בדברי הרש"ש זצ"ל, שגם מי שנכלל באחד מאותם עשרים וארבע דברים שמעכבים את התשובה, אין הפירוש שלא מועילה לו תשובה, אלא שכדי שתתקבל תשובתו צריך טורח גדול.

אכן בזוהר חדש פרשת בראשית [דף לג עמוד ב] אומר רבי ייסא שאין דבר בעולם עומד בפני התשובה.

וכן כותב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג הל' י"ד): "אין לך דבר שעומד בפני התשובה, אפילו כפר בעיקר כל ימיו, ובאחרונה שב, יש לו חלק לעולם הבא. הרי שלכל העבירות ואפילו החמורות ביותר מועיל תשובה ויש להן כפרה.

אף על החטאים הקשים ביותר, אף כאלה שאמרו עליהם חכמים שאין תשובה מועלת בהם, אין הפירוש בזה שאין להם תיקון על ידי תשובה, אלא שבחטאים אלה נדרשת מצד האדם התאמצות יתירה בעשיית התשובה, ואם עשו כן תשובתם מקובלת, אבל אין דבר בעולם שעומד בפני התשובה.

ביאור הדברים הוא, שבמסכת שבת (קד.) אומר ריש לקיש שבא להיטהר [לעשות תשובה] מסייעים אותו, רש"י הקדוש שם כותב שפותחים לו פתח להיכנס דרכו, לא כן מי שנכלל עם אותם שאין מספיקים בידם לעשות תשובה, לאותם בני אדם מחמת שהרבו לפשוע אין פותחים להם פתח, רק אחר התאמצות גדולה מצדם, אבל אין הפירוש שלא מועילה להם תשובה בשום אופן.

תשובתו של מנשה התקבלה אף שהחטיא את הרבים

כן מצינו במנשה מלך יהודה, אשר בימי מלכותו מילא את ירושלים בכל התועבות שבעולם, עד שהגדשה הסאה, וכאשר הוא נלכד על ידי צבא אשור ונלקח בשבי, אומר רבי לוי בירושלמי מסכת סנהדרין (פרק י הל' ב): "מולא של נחושת עשו לו ונתנו אותה בתוכה, והיו מסיקין תחתיו, כיון שראה שצרתו צרה, לא הניח עבודה זרה בעולם שלא הזכירה, כיון שלא הועיל לו כלום אמר, זכור אני שהיה אבי מקרא אותי את הפסוק הזה בבית הכנסת: "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים, ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו, כי אל רחום ה' אלהיך, לא ירפך, ולא ישחיתך, ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם". הרי אני קורא אותו, אם עונה אותי מוטב, ואם לאו הא כל אפייא שוין.

ובירושלמי מובא עוד: "והיו מלאכי השרת מסתמין את החלונות שלא תעלה תפילתו של מנשה לפני הקדוש ברוך הוא, והיו מלאכי השרת אומרים לפני הקדוש ברוך הוא, ריבוננו של עולם, אדם שעבד ע"ז והעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה, אמר להן אם איני מקבלו בתשובה הרי אני נועל את הדלת בפני כל בעלי תשובה.

מה עשה לו הקדוש ברוך הוא, חתר לו חתירה מתחת כיסא הכבוד שלו ושמע תחינתו, הדא היא דכתיב [דברי הימים ב לג יג] ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו וישיבהו. ובמסכת סנהדרין (קג.) אומר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מאי דכתיב וישמע אליו ויחתר לו, ויעתר לו מיבעי ליה? מלמד שעשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין.

הרי לנו שאפילו אדם רשע מחטיא את הרבים כמנשה מלך יהודה, שהרשיע כל כך עד שמלאכי השרת סתמו בעד תפילתו, בכל זאת כאשר התפלל מנשה אל ה' מתוך הצרה, הועילה תפילתו לשבר את מידת הדין, והשיבוהו לכיסא מלכותו בירושלים.

תשובתו של אלישע בן אבויה התקבלה אף ששמע מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר

כן מצינו עם אלישע בן אבויה שיצא לתרבות רעה, ובמסכת חגיגה (טו.) איתא שהוא שמע מאחורי הפרגוד "שובו בנים שובבים חוץ מאחר". ובירושלמי מסכת חגיגה (פרק ב הל' א) מסופר שלפני פטירתו הגיע אליו תלמידו רבי מאיר ואמר לו שיחזור בתשובה, שאל אותו אלישע בן אבויה, אם יחזור כעת לפני שהוא עוזב את העולם הזה יקבלו אותו בתשובה, וענה לו רבי מאיר שכתוב בספר תהילים (פרק צ פסו' ג) "תשב אנוש עד דכא", עד דכדוכה של נפש, שאפילו אם אדם עושה תשובה ברגעיו האחרונים מקבלים אותו, באותה שעה כותב הירושלמי, בכה אלישע ונפטר ומת, והיה ר"מ שמח בלבו ואמר, דומה שמתוך תשובה נפטר.

מפורש שהועילה התשובה לאלישע בן אבויה, ואף שבמפורש שמע מאחורי הפרגוד שאין לו אפשרות לעשות תשובה, ביאר

הרב מטולנא זצ"ל, שאין הכוונה של הבת קול שלא תועיל לו תשובה בשום אופן, אלא רק שלא תועיל לו תשובה פשוטה כדי לקבלו, אלא אם יתאמץ ביותר כדי שתקובל תשובתו, אם אכן ישתדל אחר ויתעקש לעשות תשובה תקובל תשובתו.

תשובתו של רבי אלעזר בן דורדיא התקבלה אף ששמע מבת קול שאינו יכול לחזור בתשובה

במסכת עבודה זרה (יז.) מסופר על רבי אליעזר בן דורדיא, שכדי לחטוא הוא עבר שבעה נהרות והוציא ממון הרבה, בשעת הרגל דבר אמרה לו אותה אשה שגם אם יעשה תשובה אין מקבלין אותו בתשובה, כאשר שמע את דבריה של הבת קול [בפירוש רבינו חננאל למסכת עבודה זרה שם גורס "שמע הוּו אומרין אלעזר אינו מתקבל בתשובה" היינו ששמע זה על ידי בת קול משמים], הלך רבי אלעזר אל ההרים וגבעות, ואל השמים וארץ ואל החמה ולבנה, ואל הכוכבים ומזלות, וביקש מהם בקשו עלי רחמים, [שיוכל לעשות תשובה] אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, אמר רבי אלעזר: אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה, ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא.

כאשר נודעו הדברים לרבנו הקדוש אומרת הגמרא שם: "בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בכמה שנים, ויש קונה עולמו בשעה אחת. ואמר רבי: לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותן, אלא שקורין אותן רבי.

וצריך ביאור, למה באמת קראה לו הבת קול רבי אלעזר בן עזריה, ולא אמרה אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא, כמו שאמרו במסכת עבודה זרה (י:): "יצתה בת קול ואמרה: קטיעה בר שלום מזומן לחיי העוה"ב" ?

במסכת אבות (פרק ו' משנה ג') שנינו שהלומד מחברו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, או דבור אחד, אפילו אות אחת, צריך לנהוג בו כבוד, כמו שמצאנו בדוד מלך ישראל, שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד וקראו רבו אלופו ומיודעו, אבל כאן איזה דבר הלכה למדנו מרבי אלעזר בן דורדיא שבשבילו הוא נקרא בתואר רב ?

בהקדמת נכדו של בעל הנחלת יעקב זצ"ל, שם כותב לבאר שרבי אלעזר בן דורדיא בהנהגתו לימד אותנו על כוחה של התשובה, הרי רבי אלעזר בן דורדיא שמע מפורש מאותה אשה שאין מקבלין אותו בתשובה, ובפירוש רבינו חננאל למסכת עבודה זרה שם גורס "שמע הוּו אומרין אלעזר אינו מתקבל בתשובה", היינו ששמע זה על ידי בת קול משמים, ובכל זאת הוא לא התייאש [כמו אחר שאחר ששמע את הבת קול שאמרה שובו בנים שובבים חוץ מאחר, אמר: הואיל ואיטריד ההוא גברא מההוא עלמא ליפוק ליתהני בהאי עלמא. נפק אחר לתרבות רעה כמבואר במסכת חגיגה (טו.)] אלא הלך וביקש מכל הבריאה שתבקש עליו רחמים, ובסוף געה בבכייה ללא הפסק עד שיצאה נשמתו, ונתקבלה תשובתו, ואותה בת קול שהכריזה שאין מקבלין אותו בתשובה כעת הכריזה שהוא מזומן לחיי העולם הבא, זהו לימוד לדורות שלימד אותנו רבי אלעזר בן דורדיא שאין להתייאש לעולם מהתשובה, ואפילו אם התרחק אדם ביותר עד ששמע בת קול משמים שדרך התשובה חסומה בעדו, גם אז אל לט להתייאש, אלא יתחנן על נפשו לפני ה' עד שיתרצה לו, כמו שהבאנו לעיל מדברי רבי ייסא בזוהר חדש והרמב"ם שאין דבר בעולם העומד בפני התשובה.

בעבור לימוד עצום זה, זכה רבי אלעזר בן דורדיא לתואר רבי, כפי ששנינו במסכת אבות שם הלומד מחברו פרק אחד או הלכה

אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד.

חידושו של הרש"ש שבעשי"ת שערי תשובה פתוחים

מחדש הרש"ש זצ"ל, שכמו שיש "מצבים" שבהם יותר קל לעשות תשובה, כך יש "זמנים" שבהם קל לעשות תשובה, אותו סיוע שנמנע מאותם שהרבו לחטוא בשאר ימות השנה, לפתוח להם שערי תשובה, בעשרת ימי תשובה החסד מצד הי"ת הוא כה גדול, שדלתי התשובה כבר פתוחים, כיון שכן גם אלה שבשאר ימות השנה זקוקים לטרחה גדולה לעשות תשובה, בעשרת ימי תשובה גם להם עבודת התשובה היא קלה, כדברי הרש"ש הקדוש : "והתעוררות תשובה מעט היום הוא כנגד טורח גדול בזמן אחר".

מאמר ב

“שעת הנעילה”

אין ספק שאם יום הכיפורים הינו פסגתם של כל הימים הנוראים, הרי ששיאו של יום הכיפורים היא תפילת הנעילה, טרם שקיעת השמש הכול נקבצים ובאים אל בית הכנסת, התכונה הרבה מורגשת באוויר, הנה הגיעה העת, הרגע שהכול תלוי בו.

“שעת הנעילה”

יש לברר, מהו הכוח העצום שיש בתפילת נעילה על שאר התפילות של יום הכיפורים ?

מה מיוחד בזמן זה של שעת הנעילה, שאינו קיים במשך כל היום הקדוש ?

בכל עשרת ימי תשובה פתוחים שערי שמיים לקבל את תפילותינו ואת תשובתנו, מדוע דווקא בעת נעילת השערים אנו מתעלים לרמה כזו של דביקות עילאית שלא השגנו בכל העשרה ימים שעברו ויום הכיפורים בכלל ?

מחילה – יצירה חדשה

“ורוצה אתה בתשובתן של רשעים ואין אתה חפץ במיתתן, שנאמר אמור אליהם חי אני נאם ה' אלוקים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב הרשע מדרכו וחיה, שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל, ונאמר החפוץ אחפוץ במות רשע נאום ה' אלוקים הלא בשובו מדרכיו וחיה, ונאמר כי לא אחפוץ במות המת נאם ה' אלוקים והשיבו וחיו...”.

(מתוך תפילת נעילה)

”המציא לנו מחילה בשעת הנעילה”

(מתוך הפיוט אל נורא עלילה)

”המציא לנו מחילה” ? !

פירוש המילה ”המצאה” הוא חידוש דבר שלא היה בנמצא עד עכשיו.

וצריך להבין, מדוע בתפילת נעילה משתמשים אנו בלשון המצאה ?

למה זקוקים אנו להמצאת מחילה ?

האם לא די במחילה אותה בקשנו בכל מהלך יום הכיפורים ?

הרוצה בתשובה

נוסח התפילה בתפילת הנעילה שונה מהנוסח של שאר התפילות ביום הקדוש, בתפילת נעילה מוסיפים פסוקים המדברים בכך שאין הקב”ה חפץ במיתתן של הרשעים אלא בתשובתן.

וצריך ביאור, מה ראו חז”ל להכניס בתפילת נעילה פסוקים אלו בנוסח התפילה, אם משום שיש בפסוקים אלו בכדי לרצות את הי”ת ולפייסו שיקבל את תשובתנו, מין הראוי היה שנזכיר את אותם פסוקים בכל תפילה מתפילות היום ולא רק בתפילת נעילה

אין יוה”כ מכפר על עוון חילול השם

”אבל מי שיש חילול השם בידו אין כוח לא בתשובה לתלות, ולא ביוה”כ לכפר ולא בייסורין למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת, שנאמר ונגלה באזני ה’ צבאות אם יכופר עוון הזה לכם עד תמותון” (יומא פו.)

”במה דברים אמורים בשלא חילל את השם בשעה שעבר אבל המחלל את השם אע”פ שעשה תשובה

והגיע יום כיפורים והוא עומד בתשובתו ובאו עליו ייסורין
אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות ...".

(רמב"ם פ"א מהל' תשובה הל' ד)

יום הכיפורים על כל עוצמתו וקדושתו הגדולה, אין בכוחו
לכפר רק על אותם עבירות שאין בהם חילול השם, כדי לכפר על
עבירות שיש בהם חילול השם, אין מועיל, לא תשובה, ולא
ייסורין, ולא יום הכיפור, וגם לא שלושתם יחד, רק מיתה יש בכוחה
לכפר על העוון הגדול של חילול השם, כדברי הנביא ישעיה (פרק
כב פסו' יד): "אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון".

[בספר מכתב מאליהו חלק ב' (עמו' 85) כותב הגר"א דסלר
זצ"ל, שהטעם שאין כפרה על חילול ה' רק במיתה, היות ורק
באבוד הרשע מסתלק חילול ה', ובספר שפתי חיים חלק א' מאמר
ד' חילוקי כפרה (עמו' שיג) ביאר שכל עוד החוטא קיים, עדיין
ישנם שיריים לחילול ה', שכאשר אנשים רואים אותו הם נזכרים
בחילול ה' שעשה, ונמצא שכל עוד קיים המחלל קיים גם החילול
ה' עיי"ש].

יתכן ועברנו את יום הכיפורים בצורה הכי נעלית שאפשר,
התפללנו עם כל הלב, הורדנו דמעות כמים, התוודינו והתחרטנו
על מעשינו הרעים, קבלנו על עצמנו קבלה אמתית וכנה שלא
לחזור עליהם לעולם, ולמרות זאת אם יש אצלנו חטא של חילול
השם רח"ל, יתכן ועדיין נשאר הקולר בצווארינו, יתכן ועדיין אנו
בסכנה גדולה של "עד תמותון" !!

[ובאמת שיש לתמוה במה שאנו אומרים בנוסח הוידוי של על
חטא בתפילת יום הכיפורים, "על חטא שחטאנו לפניך בחילול
השם", איזה עניין יש לבקש מחילה על חטא זה של חילול השם,
אחר שמפורש בגמ' שאין יום הכיפורים מועיל לכפר עליו ?

במהרי"ל דיסקין על התורה פרשת אחרי מות מחדש הרב זצ"ל, שכל דברי הגמ' שיום הכיפורים אין בכוחו לכפר על העוון של חילול השם נאמרו רק ביחס ליחיד, אבל אם ציבור מתפללין ומבקשים על כך, מועילה תפילתם לכפר אפילו על העוון החמור של חילול השם, ראיה לזה מביא המהרי"ל זצ"ל מדברי המדרש בפרשת כי תבא (פרשה ז פסקה י) : "א"ר שמואל בר יצחק, כיון שנטה משה למות ולא בקשו עליו רחמים שיכנס לארץ, כנס אותן והתחיל מוכיחן, א"ל, אחד פדה ס' רבוא בעגל, וס' רבוא לא היו יכולין לפדות אדם אחד", מוכח מדברי המדרש שאילו היו כלל ישראל מתפללין עבור משה רבנו שיכנס לארץ, היה נסלח לו החטא של החילול ה' והיה נכנס לארץ, אם כן הוא הדין ביום הכיפורים, אם יבקשו כלל ישראל שיסלח להם הי"ת גם על עוון שיש בו חילול השם, ישמע ה' את תפילתם וימחל להם.

בזה ביאר המהרי"ל זצ"ל את הנוסח שאנו אומרים בתפילת יום הכיפורים, "ותתן לנו ה' אלוקינו באהבה, את יום הכיפורים הזה, את יום סליחת העון הזה. את יום מקרא קדש הזה. למחילה ולסליחה ולכפרה. ולמחל בו את כל עונותינו", שכיון שכבר אמר למחילה ולסליחה ולכפרה, מה צריך עוד לומר, ולמחל בו את כל עונותינו ?

וביאר המהרי"ל זצ"ל, שבאמירת "כל עונותינו" אנו מתכוונים לעוון של חילול שאין לו כפרה, וביום הכיפורים שכלל ישראל מתפללים ומבקשים כולם יחד שהי"ת יסלח להם על חטא של חילול השם, מועילה תפילתם לענין זה עיי"ש.

מהו חילול השם ?

במסכת יומא (פו.) מובאים כמה דוגמאות לאיסור זה של חילול השם, כל אחת מהדוגמאות בפני עצמה יש בה כדי לזעזע

את האדם, לדעת רב, אדם ירא שמיים שלוקח בשר מן הקצב ואינו משלם מיד אלא בהקפה, יכול זה להיחשב כחילול השם, שפעמים הוא מאחר לשלם ופשוטי העם שרואים זאת למדים ממנו לזלזל באיסור מן התורה, [כעיי"ז כותב הרש"י במסכת ברכות (לה:)] לבאר את דברי רבי חנינא בר פפא, שכל הנהגה מעולם הזה בלא ברכה גוזל להקב"ה ולכנסת ישראל, ונקרא חבר לירבעם בן נבט שחטא והחטיא את הרבים, ומסביר רש"י הקדוש, שנקרא חבר לאיש משחית משום שאחרים רואים שהוא אינו מברך ולמדים ממנו], לדעת רבי יוחנן הליכה ד' אמות בלא תורה ותפילין נחשבת לגביו חילול השם, [ואף אם יש לזה סיבה מוצדקת, כגון שתש כוחו ואינו יכול ללמוד, מכל מקום אין הכול יודעין שנחלש ולמדין ממני להתבטל מן התורה [עיינן רש"י שם], רבי יצחק דבי ינאי אומר כל שמתביישין חבריו בשמועתו, [מחמת שם רע היוצא עליו רש"י שם], רב נחמן בר יצחק אמר כגון דאמרי אינשי, שרא ליה מריה לפלניא, [ימחול יוצרו על מעשיו רש"י שם] ע"כ דברי הגמרא שם, ועוד אמרו במסכת פסחים (מט.) כי תלמיד חכם המרבה סעודה בכל מקום, מחלל שם שמיים, ועוד כהנה וכהנה בדברי רבותינו.

מי מאתנו בטוח שהוא נקי מכל רבב של חילול השם, בלב מי לא יכרסם הספק שמא חס ושלום הוא נכשל בחטא חמור זה, והוא כלל אינו מודע לכך, הלא על הכול יבא האלוקים במשפט על כל נעלם, כיצד א"כ נקיים בעצמנו במוצאי יום הכיפורים את דברי הנביא: "לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלוקים את מעשיך" ?

[רש"י במסכת סנהדרין (מד:) מביא מעשה במוכס אחד ישראל רשע אחד שמת, ובו ביום מת אדם גדול בעיר, ובאו כל בני העיר והתעסקו במיטתו, וקרובי אותו מוכס הוציאו גם את

מיטת המוכס אחריו, וקפצו עליהם אויבים והניחו המטות וברחו, והיה שם תלמיד אחד שישב לו עם מיטת רבו, לאחר זמן חזרו גדולי העיר לקבור את החכם ונתחלפה להם מיטתו בשל מוכס, והיה אותו תלמיד צועק ולא הועיל, וקרובי המוכס קברו את החכם, ונצטער בה אותו תלמיד מאד, מה חטא גרם להיקבר זה בביזיון, ומה זכה אותו רשע להיקבר בכבוד גדול כזה, ונראה לו רבו בחלום ואמר לו: אל תצטער, בא ואראך בכבודי בגן עדן בכבוד גדול, ובא ואראך אותו האיש בגיהנם וציר של פתח גיהנום סובב באזניו, אבל פעם אחת שמעתי בגנות תלמידי חכמים ולא מחיתי, ולכן נענשתי, וזה פעם אחת הכין סעודה לשר העיר ולא בא שר העיר וחילקה לעניים, וזה היה שכרו, אמר אותו תלמיד: עד מתי יהא אותו האיש נדון בדין קשה אמר לו: עד שימות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו, אמר לו: למה אמר לו: מפני נשים מכשפניות ישראליות שיש באשקלון ואינו עושה בהן דין, למחר סיפר אותו תלמיד דברים לשמעון בן שטח, מה עשה כינס שמונים בחורים בעלי קומה, והיה אותו היום יום גשמים, ונתן כד גדולה ביד כל אחד ואחד וקיפל טלית בתוכם ואמר להן הזהרו בהן שהן שמונים, ובשעה שתכנסו יגביה איש אחת מהן מן הארץ ושוב אין מכשפות שולטות בכם, ואם לאו לא נוכל להם, הלך לו שמעון בן שטח לטרקלין שלהם והניח הבחורים מבחון, אמרו לו: מי אתה אמר להן: מכשף אני ולנסותכם בכשפים באתי, אמרו לו: ומה כשפים בידך אמר להן: יכולני להביא לכם שמונים בחורים עטופי טליתות נגובות ואף על פי שהוא יום גשמים, אמרו לו: הנראה יצא לחוץ ורמז להם, הוציאו הטליתות מן הכדים ונתעטפו בהן ונכנסו, ואחז כל אחד את אחת מהן והגביה ויכלו להם והוציאו ותלאום כולם.

בירושלמי מסכת חגיגה [פרק ב' הלכה ב'] מובא פרט נוסף שלא נזכר בדברי הרש"י, והוא ששמעון בן שטח אמר כן רק בליבו

שימית את המכשפות, הוא לא הוציא כן בפיו, לכן הזדעזע שמעון בן שטח ואמר, אע"פ שרק בלבי חשבתי, כן אעשה היום הזה לקיים נדרי, והלך והרג את כולן עי"ש.

[בספר בן יהודע על מסכת סנהדרין (לז:): כותב רבי יוסף חיים זצ"ל, שלכן היה שמעון בן שטח מכנה את הקב"ה בתואר יודע מחשבות, מפני שראה שנידון מן השמים בעבור המחשבה שחשב לעשות ולא עשה, ורצה שיהיה לו דבר זה לזיכרון בין עיניו שלא ישכחנו שיהיה משתדל לקיים גם מה שיעלה במחשבתו, ולכן לימד לשונו לתאר בתואר זה של ידיעת המחשבות]

רואים עד כמה עומק הדין קשה, כדברי שלמה הלך עליו השלום בספר קהלת (פרק יב פסוק יד): "כי את כל מעשה האלוהים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע".

חילול ה' נחשב כמרידה במלך ולכן אין עליו כפרה

מלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא, ועל הכול יש שופטים גבוה מעל גבוה וכו' לפעמים מטין לכף זכות מחמת איזה זכות, אבל בעוון מרד הנוגע בכבוד המלך אז כולם מחייבים כי מי יוכל למחול על כבוד המלך בלעדי המלך העצמו". (משך חכמה פרשת וילך)

חילול השם הרי הוא כמרידה במלכות שמיים!

כאשר מדובר בסתם אי ציות לאחד מחוקי המלך, עד כמה שהדבר הוא חמור, הרי שניתן לפעמים להתחשב בחוטא, בפרט אם המעשה נעשה בשוגג ולא במזיד, לא כן הדבר כאשר מדובר בעוון שיש בו חילול השם, על כך שנינו במסכת אבות (פרק ד משנה ב): "אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם", ועוד אמרו במסכת קידושין (מ.): "אין מקיפין בחילול השם", ובירושלמי

מסכת נדרים (פרק ג הלכה ט) נאמר: "חילול השם קשה מכולן" [כלומר אפילו מאותם ג' עבירות חמורות, גלוי עריות, שפיכות דמים, ועבודה זרה, אשר דינם מבואר במסכת סנהדרין (עד.) שאם אומרים לו עבוד ולא תיהרג, ייהרג ואל יעבור, אפילו הכי חילול השם חמור מהם, כפי שניתן ללמוד מדברי הנביא בספר יחזקאל (פרק כ פסוק לט): "ואתם בית ישראל, כה אמר ה', איש גילוליו לכו עבדו ואת שם קדשי לא תחללו וגו'", [מטעם זה כאשר ביקש אבשלום בנו להרגו, ביקש דוד לעבוד ע"ז, כדי שאם יהרגו אבשלום לא יצא מזה חילול השם שהרג בן את אביו, אלא יאמרו משום שהיה עובד עבודה זרה עשה כן, כמבואר כל זה במסכת סנהדרין (קז.) עיי"ש], הטעם בזה הוא שחילול השם הרי היא מרידה במלך, כאשר מדובר במרידה, אי אפשר להתחשב, אין אפשרות לדון לכף זכות, "כי מי יוכל למחול על כבוד המלך בלעדי המלך העצמו".

בשעת החתימה דן הי"ת יחידי

"ורק בעת החתימה שהי"ת דן יחידי אז הוא שעת הכושר שהי"ת יסלח מרוב טובו אחרי גודל הבכי והחרטה כי אם הוא ימחול על חטא כבודו מי יאמר אליו". (משך חכמה שם)

חידוש גדול אילפנו הגאון רבי מאיר שמחה זצ"ל, עיקר הסגולה של שעת הנעילה היא בכך שאז דן הי"ת יחידי, "אז הוא שעת הכושר שהי"ת יסלח מרוב טובו אחרי גודל הבכי והחרטה", כאשר הי"ת דן יחידי אזי יכול הוא למחול גם על העוון החמור של חילול השם, "כי אם הוא ימחול על כבוד מי יאמר אליו".

תפילתנו "המציא לנו מחילה" מתייחסת בעיקר לאותו חטא איום ונורא של חילול השם, אשר על פי כללי המשפט ובזמן רגיל אינו ניתן למחילה וכפרה, רק על ידי מיתה, לזה צריך ליצור

מחילה חדשה, כזו שאינה קיימת על פי כללי המשפט המקובלים בשאר ימות השנה, בכל ימות השנה שאין הקב"ה דן יחידי אלא שעל הכול יש שופטים גבוה מעל גבוה, אין מציאות להקל בעונשנו של המחלל את השם, רק בשעת הנעילה, רק כאשר נמצא האדם לבדו עם ה' יתברך, עם אבינו שבשמים, רק אז יכולים אנו להעז ולבקש ממנו שימציא לנו מחילה בשעת הנעילה.

מסיבה זו הכניסו חז"ל בנוסח של תפילת נעילה כל מיני פסוקים המדברים בכך שאין הקב"ה חפץ במות הרשעים כי אם בשובם מדרכיהם הרעים, כי עיקר תפילתנו בעת ההיא היא לבקש על אותו חטא חמור אשר דינו מיתה, אנו מבקשים מהי"ת שימחול ויסלח לנו גם על חטא זה, וה' הטוב ברחמיו שומע תפילת עמו ישראל ברחמים, וכדברי הנביא "לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלוקים את מעשיך".

